

دانش و پژوهش در علوم تربیتی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)
شماره نهم - بهار ۱۳۸۵
صص ۶۱ - ۷۶

مقایسه عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش آموزان شاهد و غیر شاهد دبیرستانهای دخترانه شهر اصفهان

سید احمد احمدی^۱ - آذر قلی زاده^۲
فربیا امین منصور^۳

چکیده

افت تحصیلی یکی از مشکلات اساسی در آموزش و پرورش کشور ماست و منجر به ائتلاف منابع عظیمی از امکانات و سرمایه‌های انسانی، اقتصادی، اجتماعی می‌شود. افت تحصیلی به صورت ترک تحصیل، تکرار درس و مشروط شدن دانش آموزان در نظام جدید آموزش متوسطه مشاهده می‌شود. این پژوهش به بررسی و مقایسه عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش آموزان شاهد و غیر شاهد دبیرستانهای دخترانه شهر اصفهان در سال تحصیلی ۸۱-۸۲ می‌پردازد. برای نمونه گیری ابتدا از بین نواحی پنجگانه آموزش و پرورش اصفهان پنج دبیرستان انتخاب شد. از بین آنان ۷۵ دانش آموز شاهد و ۸۰ نفر غیر شاهد که افت تحصیلی داشتند انتخاب گردیدند. تعداد کل دانش آموزان شاهد ۲۰۴ نفر و غیر شاهد ۹۸۰ نفر بودند، که به دلیل بالا بودن حجم نمونه در دانش آموزان غیر شاهد، نواحی ۲ و ۴ به صورت خوشه‌ای انتخاب گردید.

۱- دانشیار دانشگاه اصفهان   ۲- استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان
۳- کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

این پژوهش از نوع توصیفی پیمایشی است. ابزار اندازه‌گیری پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته بود که اعتبار آن براساس ضریب آلفای کرونباخ ۸۸ درصد برآورد گردید. تجزیه و تحلیل نتایج نشان داد که عوامل خانوادگی و اقتصادی در افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد بیش از سطح متوسط و عوامل فردی و آموزشی و اجتماعی کمتر از سطح متوسط مؤثر بوده است. از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد عوامل اقتصادی، خانوادگی و فردی بیش از سطح متوسط و عوامل آموزشی و اجتماعی کمتر از سطح متوسط در افت تحصیلی مؤثر بوده است. مقایسه نظرات دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد نشان داد که نظرات آنان در خصوص عوامل فردی، آموزشی و اجتماعی متفاوت بوده است. کلید واژه‌ها: افت تحصیلی، دانش‌آموزان دختر، دبیرستانهای شاهد و غیر شاهد.

مقدمه

با پیشرفت جوامع و پیچیده شدن ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی مسائل آنها نیز ابعاد تازه‌تری یافته که لازمه حل آنها بهره‌گیری صحیح و عقلانی از تجربیات و نظریات صاحب‌نظران و پژوهشگران است. از جمله این مسائل که در سالهای اخیر توجه مسؤولان تعلیم و تربیت را به خود مشغول داشته افت تحصیلی و علل و عوامل ایجادکننده یا تشدیدکننده آن در جامعه است.

افت تحصیلی باعث اتلاف سرمایه انسانی و اقتصادی کشور می‌شود. افت تحصیلی باعث هدر رفتن سرمایه و سرانه آموزشی، متضرر شدن دولت و خانواده‌ها و از دست رفتن بهترین سرمایه انسانها یعنی عمر می‌گردد. همچنین ضرر به اقتصاد خانواده و به هدر رفتن توان افراد و آسیب‌های روانی، اجتماعی بین دانش‌آموزان و خانواده‌ها از دیگر پیامدهای آن است. این پدیده در نظامهای مختلف آموزشی و پایه‌های متفاوت تحصیلی اتفاق می‌افتد، لذا نمی‌توان یک الگو و مدل ثابت را در این زمینه فرض کرد و به همه زمانها و مکانها تعمیم داد و بدون انجام تحقیقات میدانی درباره علل و عوامل مؤثر در افت تحصیلی اظهار نظر کرد و راههای مطلوب را پیشنهاد نمود. ابتدا لازم است آنچه که هست ترسیم و نارساییها و کمبودها بررسی شود و سپس با تبیین علمی مسائل و مشکلات موجود، راههایی برای حل آن پیشنهاد گردد.

بیان مسأله

افت تحصیلی یکی از معضلات آموزش و پرورش است که نه فقط نیروی مادی و انسانی جامعه را به خطر می‌اندازد، بلکه باعث می‌شود تا نیروی انسانی تربیت شده بازدهی کامل را ندهد (موصلی، ۱۳۶۹). نمود عینی افت تحصیلی در مدرسه به صورت غیبت دائم از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی و مشروط شدن‌های پیاپی است. افت تحصیلی نه تنها سرمایه‌های مادی و معنوی یک کشور را هدر می‌دهد، بلکه باعث می‌شود که کودکان و نوجوانان و جوانان در معرض آسیب‌های روانی قرار گیرند (امین‌فر، ۱۳۶۵).

اتلاف منابع مادی ناشی از افت تحصیلی، دولت، دانش‌آموزان و خانواده‌ها را در برمی‌گیرد به طوری که قسمتی از هزینه‌های جاری و سرمایه‌گذاری دولتی تلف می‌شود. خانواده‌ها از نظر هزینه مالی مانند پرداخت شهریه، نوشت افزار، حمل و نقل و غیره زیان می‌بینند (نفیسی، ۱۳۷۳).

دانش‌آموزان شاهد (فرزندان شهدا) به دلیل شرایط خاصی که بر آنها و خانواده آنها حاکم است، از نظر افت تحصیلی در معرض خطر بیشتری هستند. شناسایی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد بر سیاست‌های اجرایی به منظور رفع این معضل اثر می‌گذارد. بدیهی است که هیچ جامعه‌ای به‌طور کامل نمی‌تواند از اتلاف منابع ناشی از شکست تحصیلی جلوگیری کند، ولی توفیق با جوامعی است که اهمیت این خسارات ناپیدا، اما واقعی را درک کرده و تدابیر اصلاحی را در جهت بهسازی عملکرد نظام آموزش و پرورش به کار گیرند (معیری، ۱۳۷۱).

این پژوهش به بررسی تأثیر عوامل مختلف فردی، خانوادگی، آموزشی، اقتصادی و اجتماعی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد مقطع متوسطه در شهر اصفهان می‌پردازد. تا براساس این مطالعه عوامل مؤثر در افت تحصیلی شناسایی و پیشنهادهایی به منظور کاهش افت تحصیلی فرزندان شاهد ارائه گردد.

پیشینه پژوهش در ایران

مصاحبی (۱۳۶۷) به بررسی «علل افت تحصیلی مقطع راهنمایی در شهر اصفهان» می‌پردازد. در این پژوهش مقایسه‌ای مابین دو گروه از دانش‌آموزان (مردود و غیرمردود) در ۵ ناحیه آموزش و پرورش شهر اصفهان انجام گرفته است و نتایج زیر حاصل شده است.

- وجود والدین و اثر آن بر افت تحصیلی در بین دو گروه مردود و غیرمردود تفاوت معناداری را نشان می‌دهد و این نتیجه به ارزش پدر و مادر و وجود آنها در زندگی و جلوگیری از افت تحصیلی دانش‌آموزان اشاره می‌کند.

- تفاوت معناداری در دو گروه مردود و غیرمردود در رابطه با میزان تحصیلات والدین و زمانی که صرف تحصیلات فرزندان خود می‌کنند، به چشم می‌خورد.

- امکانات موجود در خانه و داشتن محل مناسبی برای مطالعه و نداشتن مزاحم در خانه و میزان درآمد والدین و اوضاع اقتصادی خانواده در بین دو گروه متفاوت است و از لحاظ آماری تفاوت معناداری بین آنها وجود دارد که نشان‌دهنده تأثیر این عوامل در افت تحصیلی دانش‌آموزان است.

- در این پژوهش شرایط خانوادگی مهمترین عامل در افت تحصیلی دانش‌آموزان است.

کلاتری (۱۳۶۸) در مطالعه خود درباره شیوع مشکلات عاطفی و رفتاری فرزندان شاهد پیش دبستانی نشان داد که کودکان شاهد از لحاظ شیوع مشکلات عاطفی و رفتاری تفاوت معناداری با کودکان غیرشاهد ندارند. وی همچنین دریافت که کودکانی که مادرانشان در فاصله کوتاهی بعد از شهادت همسر خود ازدواج کرده بودند، مشکلات رفتاری کمتری نسبت به گروهی که مادرانشان ازدواج مجدد نکرده بودند داشتند. خیر (۱۳۷۱) پژوهشی با عنوان «بررسی مقایسه علل شکست تحصیلی از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان مدارس ابتدایی شهر شیراز» روی یک نمونه ۲۲۷ نفری (۱۴۱ پسر و ۸۶ دختر) که به‌طور تصادفی از میان مردودشدگان ۲۲ مدرسه شیراز انتخاب شده بودند انجام داد. از دیدگاه معلم عامل شکست دانش‌آموزان در درجه اول مسائل خانوادگی و اجتماعی و سپس نداشتن توانایی و تلاش نکردن بود.

همچنین معلمان علل شکست پسران را در درجه اول به نداشتن توانایی و در درجه دوم به مسائل خانوادگی و اجتماعی و درجه سوم به تلاش نکردن دانش‌آموز نسبت دادند. در دختران علل شکست را ابتدا به مسائل خانوادگی و اجتماعی و در درجه دوم نداشتن توانایی و درجه سوم تلاش نکردن نسبت داده‌اند.

تنایی و همکاران (۱۳۷۴) درباره «عوامل مؤثر در شکست تحصیلی دانش‌آموزان دوره‌های تحصیلی مختلف» به پژوهش جمعی پرداختند. عمده نتایج به‌دست آمده نشان داد که موفقیت مدارس با عواملی مانند میزان هوش دانش‌آموزان، گرمی روابط

دانش‌آموزان با اعضای خانواده، سنوات خدمت و سطح تحصیلات معلم، مشکلات ذهنی دانش‌آموزان، میزان اختلاف بین معلمان و مدیر مدرسه، نسبت جمعیت دانش‌آموزان با سطح فصلی آموزش و میزان علاقه‌مندی معلم نسبت به طرح خود ارتباط داشت.

در پژوهشی که نجاریان و همکاران (۱۳۷۵) در ارتباط با «مقایسه سازگاری دانش‌آموزان پسر شاهد با دانش‌آموزان پسر واجد و فاقد پدر در مدارس شاهد» انجام داد نتایج زیر به دست آمد:

- همبستگی مثبت و معناداری میان تحصیلات پدر و مادر و پیشرفت تحصیلی فرزندان وجود دارد.

- رابطه معناداری بین مدت زمان شهادت پدر و پیشرفت تحصیلی فرزندان وجود دارد، یعنی در ازای افزایش مدت زمانی که از شهادت پدر گذشته، عملکرد تحصیلی فرزندان کاهش یافته است.

- فرزندان اول خانواده‌های غیرشاهد عزت نفس بالاتری نسبت به بقیه فرزندان دارند. اما چنین رابطه‌ای در میان فرزندان شاهد مشاهده نشده و تفاوتی وجود ندارد.
- میزان عزت نفس دانش‌آموزان غیرشاهد بیش از دانش‌آموزان شاهد است.
- میزان افسردگی دانش‌آموزان شاهد بیش از دانش‌آموزان غیرشاهد است.
- میزان افسردگی دختران (به خصوص در سال سوم راهنمایی) بیش از پسران است.

میثاق (۱۳۷۵) در پژوهش خود با عنوان «بررسی رابطه فقدان پدر با میزان اضطراب و افسردگی دانش‌آموزان مقطع متوسطه» متوجه شد که هیچ‌کدام از متغیرهای نوع فقدان (مرگ و جدایی) سن سرپرست فعلی، تحصیلات سرپرست، جنسیت دانش‌آموزان، ترتیب تولد، تعداد فرزندان، با اضطراب و افسردگی کودکان فاقد پدر رابطه معناداری نداشت، فقط مدت فقدان پدر با افسردگی کودکان رابطه معناداری داشت.

حیدری و دیگری (۱۳۷۶) در «بررسی عوامل روانی، اجتماعی و آموزشی مؤثر بر وضعیت تحصیلی فرزندان شاهد» به نتایج زیر دست یافتند:

- میزان افسردگی دانش‌آموزان شاهد بیش از دانش‌آموزان غیرشاهد است.
- همبستگی مثبت و معناداری میان تحصیلات پدر و مادر و پیشرفت تحصیلی فرزندان وجود دارد.

- میانگین عزت نفس دانش آموزانی که مادرانشان ازدواج مجدد کرده‌اند به طور معناداری کمتر از آن دسته از دانش آموزانی است که مادرانشان ازدواج مجدد نکرده‌اند.
- رابطه معناداری بین مدت زمان شهادت پدر و پیشرفت تحصیلی فرزندان وجود دارد.
در پژوهشی که شهنازی کوهبنان (۱۳۷۸) با عنوان «بررسی علل افت تحصیلی دانش آموزان پایه اول دبیرستانهای شبانه‌روزی کوهبنان در دروس پایه در سال تحصیلی ۷۸-۷۷» انجام داده است، عوامل مؤثر بر افت تحصیلی را دلایل فردی، خانوادگی، آموزشی و مدرسه‌ای می‌داند. نتایج تحقیق نشان داد بی‌سوادی والدین، وجود نداشتن فضای آموزشی و خوابگاهی مناسب، فقر و محرومیت اقتصادی خانواده‌ها، مهاجرت دانش‌آموزان و دوری از خانواده به ترتیب عمده‌ترین عوامل افت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول دبیرستانهای شبانه‌روزی کوهبنان می‌باشد.

رومان (۱۹۵۶) ۴۸ دانش‌آموزان محروم از پدر را که در درجه اول به علت شکست تحصیلی به مشاور مدرسه مراجعه کرده بودند مورد مطالعه قرار داد. عمده‌ترین مشکل سازگاری در گروه مورد مطالعه بود. رومان مانند بسیاری دیگر اعتقاد داشت که پدر به منزله الگویی مناسب برای بهبود این شرایط به‌شمار می‌رود. در پژوهش رومان، عوامل نژادی و موقعیت اجتماعی - اقتصادی بررسی نشده بودند (آدامز و دیگران، ۱۳۷۳).

هادگس (۱۹۷۵) پژوهشی با عنوان «حضور نیافتن کودکان در مدرسه» در شهر بریستول انگلستان انجام داد. تعداد ۱۱۰ کودک را که بین سالهای ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۴ به مدرسه نمی‌رفتند مورد مطالعه قرار داد که یافته‌های او نشان داد عواملی چون درآمد خانوادگی پایین‌تر از حد متوسط، کیفیت مسکن، حضور پدر در خانواده و تعداد افراد خانواده، از عواملی هستند که بر روی نرفتن دانش‌آموزان به مدرسه تأثیر می‌گذارند. نیمی از کودکانی که مورد مطالعه قرار گرفتند، پدرانی داشتند که مادر آنها جدا شده یا فوت کرده بودند یا برای مدت طولانی خانه را ترک کرده و یا مریض بودند. همچنین یافته‌ها نشان داد که تعداد اعضای خانواده تقریباً با مدرسه نرفتن بستگی دارد. به این ترتیب که هر چقدر خانواده بزرگتر شود احتمال مدرسه نرفتن افزایش می‌یابد.

در سالهای ۱۹۸۵ - ۱۹۸۰ طی تحقیقات رسمی در زمینه مسائل آموزش و پرورش آمریکا از جمله افت تحصیلی، نتایجی به دست آمد. طی این بررسی عوامل

مربوط به مدرسه، عمده‌ترین دلیل ترک تحصیل در دبیرستان نشان داده شد. $\frac{1}{3}$ آنان ضعف در دروس و نرفتن به مدرسه و کسب اطلاعات لازم، عدم سازگاری معلم با دانش‌آموز و مردود شدن را از دلایل ترک تحصیل ذکر کرده‌اند. از نتایج دیگر این بررسی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- دانش‌آموزانی که با یکی از والدین خود زندگی می‌کنند، دو برابر بیشتر از کسانی که با پدر و مادر زندگی می‌کنند، دچار افت شده‌اند.

- در ارتباط با مسائل اقتصادی، بیش از $\frac{1}{3}$ ترک تحصیل‌کنندگان پسر، اشتغال به کار را از دلایل ترک تحصیل خود بیان نموده‌اند و این میزان در دختران ۱۰ درصد بوده است.

با مقایسه‌ای که مابین فارغ‌التحصیلان مدارس متوسطه و ترک تحصیل‌کنندگان انجام شده است، این نتیجه حاصل شده که: ترک تحصیل‌کنندگان از نظر اجتماعی و اقتصادی در سطح پایین‌تری قرار دارند و استعداد یادگیری مطالب نظری و مهارت‌های خواندن در آنها ضعیف بوده است، عموماً به مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر و بزهکاری روی آورده‌اند و میزان غیبت و فرار از مدرسه در بین آنها شدیدتر بوده است (صفوی، ۱۳۶۵).

اکستروم و همکاران (۱۹۸۶) در پژوهشی با عنوان «چه کسی از دبیرستان ترک تحصیل می‌کند و چرا؟» به این نتیجه دست یافتند که یکی از عوامل مشخص ترک تحصیل دانش‌آموزان داشتن خانواده‌های تک‌سرپرست است و تأثیر غیبت پدر بر پیشرفت تحصیلی فرزندان بیشتر از تأثیر غیبت مادر بوده است.

لاری (۱۹۸۹) در ایالت نیوجرسی آمریکا، تحقیقی با عنوان «عوامل موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان» انجام داده است. در این تحقیق تعدادی از دانش‌آموزان موفق و ناموفق مورد مطالعه قرار گرفتند. برای بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت یا عدم موفقیت تحصیلی در این پژوهش متغیرهای اجتماعی، عاطفی، خانوادگی و شناختی از دیدگاه دانش‌آموزان، معلمان و والدین مورد توجه قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد، طبق نظر والدین و معلمان، دانش‌آموزان ناموفق نیاز شدید به تأیید گروهی و اجتماعی داشتند و به نظر می‌رسد، آنان از نظر اجتماعی مورد پذیرش قرار نمی‌گرفتند.

جانین در واشنگتن (۱۹۹۰) تحقیقی با عنوان «بررسی نقش والدین در موفقیت تحصیلی فرزندان» انجام داده است. در این پژوهش بیشتر نقش والدینی مورد توجه قرار گرفته است که فرزندان ناموفق در امر تحصیل داشتند. محقق منابع مختلفی (بیش از

۶۸ منبع) در این زمینه مطالعه کرده و به این نتیجه دست یافته که والدین با روشهای زیر می‌توانند به پیشرفت تحصیلی فرزندانشان کمک نمایند:

۱- ایجاد انگیزش و توسعه نگرشها

۲- اجتماعی کردن فرزندانشان

۳- فراهم کردن زمینه‌های فراگیری جدید

۴- فراهم کردن اطلاعات ساختاری برای حل مسائل

۵- تشویق و ترغیب و نسبت دادن موفقیت فرزندانشان به تواناییهای آنها

۶- داشتن انتظارات و توقعات سطح بالا برای پیشرفت تحصیلی و کسب مشاغل مهم.

زیملس و لی (۱۹۹۱) به «بررسی و مقایسه عملکرد دانش‌آموزان دبیرستانی خانواده‌های کامل، تک‌والدینی و ازدواج مجدد» پرداختند. براساس یافته‌های تحقیق، اختلاف در عملکرد و نمرات دانش‌آموزان تک‌سرپرست و والدین با ازدواج مجدد و دانش‌آموزان خانواده‌های کامل معنادار بود.

بومن (۱۹۹۲) تحقیقی با عنوان «انگیزه جوانان برای ترک مدرسه» در آمریکا انجام داد و به این نتیجه دست یافت. $\frac{4}{7}$ درصد فرزندانشان خانواده‌های طبقات بالا و متوسط رو به بالا و نزدیک به $\frac{1}{3}$ نوجوانان طبقات متوسط پایین و نیمی از جوانان طبقات پایین ترک تحصیل کرده بودند. همچنین تحصیلات والدین کسانی که مدرسه را رها کرده بودند به مراتب کمتر از کسانی بود که از دبیرستان فارغ‌التحصیل شده بودند.

کیم (۱۹۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل آموزشی بر یادگیری دانش‌آموزان، چگونگی تأثیر نقش و اهمیت آنها بر عملکرد دانش‌آموزان» را بررسی کرد، نتایج به دست آمده بر تأثیر زیاد خصوصیات و رفتار دانش‌آموزان بر عملکرد آنان تأکید داشت. همچنین خصوصیات معلمان و توانایی علمی آنان، شرایط و محیط آموزشی از عوامل مهم و مؤثر بر عملکرد دانش‌آموزان بود.

اهداف پژوهش

الف - مقایسه عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد در دبیرستانهای دخترانه شهر اصفهان.

ب - تعیین میزان ارتباط بین عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی، اقتصادی و اجتماعی با افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد.

پرسشهای پژوهش

- ۱- آیا عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی، اقتصادی، اجتماعی بر اافت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد مؤثر است؟
- ۲- آیا بین دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد در ارتباط با تأثیر عوامل پنجگانه فوق تفاوت وجود دارد؟
- ۳- آیا بین دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد با توجه به رشته و پایه تحصیلی آنها در خصوص تأثیر عوامل فوق تفاوت وجود دارد؟

روش پژوهش

جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر شاهد بودند که طبق آمار رسمی ۲۰۴ نفر می‌باشند و ۹۸۰ نفر از دانش‌آموزان غیرشاهد که به دلیل بالا بودن حجم نمونه به صورت خوشه‌ای انتخاب گردیدند. ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه محقق ساخته بود که شامل ۵۰ سؤال بسته‌پاسخ است و براساس طیف پنج درجه‌ای لیکرت درجه‌بندی شد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱- تأثیر عوامل فردی بر اافت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد

گروه	$\bar{X}$	S	Se	t
شاهد	۲/۷۶	۱/۰۱	۰/۱۱۶	-۲
غیرشاهد	۳/۸۱	۰/۸۱	۰/۰۹۵	۹/۰۲

با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد کوچکتر است، بنابراین عوامل فردی کمتر از سطح متوسط در اافت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مؤثر بوده است و با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۱ درصد بزرگتر است، بنابراین عوامل فردی بیش از سطح متوسط در اافت تحصیلی دانش‌آموزان غیرشاهد مؤثر بوده است.

جدول ۲- تأثیر عوامل خانوادگی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد

گروه	$\bar{X}$	S	Se	t
شاهد	۳/۲۳	۰/۷۸۲	۰/۰۹۲	۲/۵۶
غیرشاهد	۳/۲۶	۰/۹۷۹	۰/۱۰۹	۲/۳۷

با توجه اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است، بنابراین عوامل خانوادگی بیش از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مؤثر بوده است و با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است، بنابراین عوامل خانوادگی بیش از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان غیرشاهد مؤثر بوده است.

جدول ۳- تأثیر عوامل آموزشی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد

گروه	$\bar{X}$	S	Se	t
شاهد	۲/۲۷	۰/۶۷۶	۰/۰۷۶	-۹/۲
غیرشاهد	۲/۹۱	۰/۵۸۸	۰/۰۶۵	-۱/۳۱

با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد کوچکتر است، بنابراین عوامل آموزشی کمتر از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مؤثر بوده است و با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد کوچکتر است، بنابراین عوامل آموزشی کمتر از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان غیرشاهد مؤثر بوده است.

جدول ۴- تأثیر عوامل اقتصادی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد

گروه	$\bar{X}$	S	Se	t
شاهد	۳/۲۹	۰/۶۴۹	۰/۰۷۵	۳/۹۸
غیرشاهد	۳/۱۶	۰/۶۱۱	۰/۰۶۸	۲/۳۷

با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۱ درصد بزرگتر است، بنابراین عوامل اقتصادی بیش از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مؤثر بوده است و با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است، بنابراین عوامل اقتصادی بیش از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان غیرشاهد مؤثر بوده است.

جدول ۵- تأثیر عوامل اجتماعی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد

گروه	$\bar{X}$	S	Se	t
شاهد	۲/۲۶	۰/۷۳۷	۰/۰۸۵	-۸/۶۷
غیرشاهد	۲/۸۴	۰/۵۸۵	۰/۰۶۵	-۲/۳۶

با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد کوچکتر است، بنابراین عوامل اجتماعی کمتر از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مؤثر بوده است و با توجه به اینکه t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد کوچکتر است، بنابراین عوامل اجتماعی کمتر از سطح متوسط در افت تحصیلی دانش‌آموزان غیرشاهد مؤثر بوده است.

جدول ۶- مقایسه میانگین نمره عوامل مؤثر در افت تحصیلی از نظر دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد

گروه عوامل	شاهد		غیرشاهد		t	P
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
فردی	۲/۷۶	۱/۰۱	۳/۸۱	۰/۸۱۰	۷/۱۶	۰/۰۰۰
خانوادگی	۳/۲۳	۰/۷۸۲	۳/۲۶	۰/۹۷۹	۰/۱۹۶	۰/۸۴۵
آموزشی	۲/۲۷	۰/۶۷۶	۲/۹۱	۰/۵۸۸	۶/۲۴	۰/۰۰
اقتصادی	۳/۲۹	۰/۶۴۹	۳/۱۶	۰/۶۱۱	۱/۳۴	۰/۱۸۱
اجتماعی	۲/۲۶	۰/۷۳۷	۲/۸۴	۰/۵۸۵	۵/۴۷	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های جدول، t مشاهده شده در خصوص عوامل فردی، آموزشی و اجتماعی در سطح $P < 0/01$ معنادار بوده، بنابراین بین نظرات دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد تفاوت وجود دارد. اما t مشاهده شده در خصوص عوامل خانوادگی و اقتصادی در سطح $P < 0/05$ معنادار نبوده است.

جدول ۷- مقایسه میانگین نمره عوامل مؤثر در افت تحصیلی
از نظر دانش‌آموزان شاهد با توجه به رشته تحصیلی

عوامل	ریاضی		تجربی		انسانی		فنی و حرفه‌ای		F	P
	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$		
فردی	۱/۰۱	۲/۷۸	۱/۳۷	۲/۷۲	۰/۸۹۱	۲/۷۲	۰/۶۳۴	۲/۲۲	۲/۱۴	۰/۱۰۲
خانوادگی	۰/۷۹۴	۳/۱۵	۰/۸۲۰	۳/۳۳	۰/۶۸۹	۳/۳۳	۰/۴۰	۲/۲۵	۶/۷۱	۰/۰۰۰
آموزشی	۰/۸۴	۲/۸۲	۰/۶۲۵	۲/۳۹	۰/۵۹۹	۲/۱۲	۰/۵۰۱	۲/۰۷	۴/۱۵	۰/۰۰۹
اقتصادی	۰/۶۶۱	۳/۵۲	۰/۶۸۵	۳/۳۵	۰/۶۴۵	۳/۳۱	۰/۵۰	۲/۸۳	۲/۱۶	۰/۱۰
اجتماعی	۰/۷۶۹	۲/۸۳	۰/۸۷۹	۲/۴۲	۰/۶۳۲	۲/۰۸	۰/۵۸۳	۲/۰۸	۴/۰۴	۰/۰۱۰

براساس یافته‌های جدول، F مشاهده شده در خصوص عوامل آموزشی، اقتصادی و اجتماعی در سطح $P < 0/05$ معنادار بوده بنابراین بین نظرات دانش‌آموزان شاهد با توجه به رشته تحصیلی آنان تفاوت وجود دارد.

جدول ۸- مقایسه میانگین نمره عوامل مؤثر در افت تحصیلی
از نظر دانش‌آموزان شاهد با توجه به پایه تحصیلی

گروه عوامل	دوم		سوم		t	P
	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$		
فردی	۰/۹۶۱	۳/۰۲	۱/۰	۲/۵۲	۲/۱۸	۰/۰۳۲
خانوادگی	۰/۸۴۶	۳/۳۳	۰/۷۱۷	۳/۱۴	۱/۰۴	۰/۲۹۸
آموزشی	۰/۷۰	۲/۳۳	۰/۶۵۱	۲/۲۲	۰/۶۷۰	۰/۵۰۵
اقتصادی	۰/۷۱۲	۳/۳۷	۰/۵۸۷	۳/۲۳	۰/۹۴۱	۰/۳۰۵
اجتماعی	۰/۷۲۴	۲/۳۳	۰/۷۵۳	۲/۹۱	۰/۷۷۹	۰/۴۳۹

مقایسه عوامل مؤثر بر اافت تحصیلی دانش‌آموزان ... / ۷۳

با توجه به اینکه t مشاهده شده در خصوص عوامل فردی در سطح $P < 0/05$ معنادار بوده، بنابراین بین نظرات دانش‌آموزان شاهد با توجه به پایه تحصیلی آنان تفاوت وجود دارد، اما t مشاهده شده در خصوص سایر عوامل معنادار نبوده است.

جدول ۹- مقایسه میانگین نمره عوامل مؤثر در اافت تحصیلی
از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد با توجه به رشته تحصیلی

عوامل	ریاضی		تجربی		انسانی		فنی و حرفه‌ای		P	F
	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$		
فردی	۱/۰۱	۳/۵۰	۰/۴۷۳	۴/۱۳	۰/۷۵۵	۳/۸۴	۰/۹۱۰	۳/۵۷	۰/۰۲۱	۳/۴۲
خانوادگی	۱/۰۹	۳/۷۸	۰/۴۷۰	۳/۷۴	۱/۰۳	۳/۱۷	۳/۰۱	۱/۱۷	۰/۰۰۲	۵/۴۷
آموزشی	۰/۶۴۷	۲/۶۱	۰/۳۳۸	۳/۲۱	۰/۵۶۹	۲/۸۷	۲/۷۶	۰/۶۹۰	۰/۰۰۱	۶/۰۲
اقتصادی	۰/۷۰۱	۳	۰/۴۵۵	۳/۳۵	۰/۶۷۵	۳/۱۴	۲/۹۹	۰/۶۳۳	۰/۱۲۳	۱/۹۸
اجتماعی	۰/۶۳۵	۲/۵۶	۰/۳۴۷	۳/۱۲	۰/۶۱۷	۲/۷۶	۲/۷۲	۰/۶۶۴	۰/۰۰۲	۵/۴۴

براساس یافته‌های جدول ۹، F مشاهده شده در خصوص عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی در سطح $P < 0/05$ معنادار بوده است، اما F مشاهده شده در خصوص عوامل اقتصادی در سطح $P < 0/05$ معنادار نبوده است.

تجزیه و تحلیل نتایج مربوط به سؤالات تحقیق

این پژوهش به بررسی مقایسه عوامل مؤثر بر اافت تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد در دبیرستانهای دخترانه شهر اصفهان پرداخته است. از تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق می‌توان چنین نتیجه گرفت:

۱- میانگین وزنی عوامل فردی مؤثر بر اافت تحصیلی در دانش‌آموزان شاهد $2/76$ با انحراف معیار $1/01$ و از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد $3/81$ با انحراف معیار $0/81$ بوده است.

از نظر دانش‌آموزان شاهد عوامل فردی کمتر از سطح متوسط در اافت تحصیلی مؤثر بوده است، در خصوص گروه غیرشاهد عوامل فردی بیش از سطح متوسط از نظر آنان در اافت تحصیلی مؤثر است. نتیجه این پژوهش با تحقیق خیر (۱۳۷۱)، تنایی و همکاران (۱۳۷۴)، اکستروم (۱۹۸۶)، لاری (۱۹۸۹) همسو بوده است. احتمالاً به دلیل

بالا بودن خودپنداری دانش‌آموزان شاهد، عوامل فردی را کمتر از دانش‌آموزان غیرشاهد در افت تحصیلی مؤثر دانسته‌اند.

معمولاً دانش‌آموزانی که تا مرحله خاصی تحصیلات خود را به آسانی می‌گذرانند، ولی در مقاطع بالاتر با مشکل ناتوانی در یادگیری روبه‌رو می‌شوند، دچار افت تحصیلی می‌شوند. ضعف استعداد یادگیری و بی‌علاقگی به مدرسه و رشته تحصیلی و احساس عدم موفقیت از دیگر عوامل است.

۲- میانگین وزنی عوامل خانوادگی مؤثر بر افت تحصیلی در دانش‌آموزان شاهد $3/23$ با انحراف معیار $0/782$ و از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد $3/26$ با انحراف معیار $0/979$ بوده است.

از نظر دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد عوامل خانوادگی بیش از سطح متوسط در افت تحصیلی مؤثر بوده است. نتیجه این پژوهش با تحقیق مصاحبی (۱۳۶۷)، شهنازی کوهبنان (۱۳۷۸)، خیر (۱۳۷۱)، تنایی و همکاران (۱۳۷۴)، رومان (۱۹۵۶) زمیلس و لی (۱۹۹۱) همسو بوده است.

فقر و محرومیت اقتصادی در خانواده، کمبود امکانات تحصیلی و سختی معیشت هر یک مانعی در موفق نبودن دانش‌آموزان در تحصیل است. همچنین نامناسب بودن مکان فیزیکی زندگی از قبیل کمبود جا، شلوغی و تعداد زیاد فرزندان همه از عواقب فقر و محرومیت اقتصادی است که منجر به پیشرفت نکردن تحصیلی می‌شود. بی‌سوادی والدین معمولاً منجر به غفلت آنها از اهمیت آموزش و سواد و تأثیر آن در رشد و تکامل فرد می‌شود. والدینی که از سواد بی‌بهره‌اند تمایل دارند فرزندان آنها نیز هر چه زودتر از مدرسه جدا شده و به جمع آنها در محل کسب خود بپیوندند و کمبود اقتصادی خانواده را جبران کنند. نبود پدر و مادر و جدایی به دلیل برهم زدن آرامش و تعادل روانی دانش‌آموز اسباب ضعف تحصیلی را فراهم می‌نماید.

۳- میانگین وزنی عوامل آموزشی مؤثر بر افت تحصیلی در دانش‌آموزان شاهد $2/27$ با انحراف معیار $0/676$ و از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد $2/91$ با انحراف معیار $0/588$ بوده است.

بنابراین از نظر دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد عوامل آموزشی کمتر از سطح متوسط در افت تحصیلی مؤثر است. نتیجه این پژوهش با تحقیق شهنازی کوهبنان (۱۳۷۸) و اسماعیلی کردآبادی (۱۳۷۱) همسو بوده است.

نقش و تأثیر عوامل آموزشی قابل توجه و مهم است، گاهی عملکرد ضعف معلم از لحاظ تدریس و نبود ارتباط عاطفی بین دانش‌آموزان و مربیان مدرسه در افت

تحصیلی مؤثر است. نامتناسب بودن روشهای ارزشیابی و سنجش یادگیری جهت یادگیری نامطلوبی را به نظام آموزشی تحمیل می‌نماید و فعالیتهای معلمان و دانش‌آموزان را در مسیر اهداف فرعی و نامطلوب شکل دهد که بسیاری از دانش‌آموزان در این مسیر دچار احساس ناتوانی، سرخوردگی و شکست تحصیلی می‌شوند.

۴. میانگین وزنی عوامل اقتصادی مؤثر بر اافت تحصیلی در دانش‌آموزان شاهد ۳/۲۹ با انحراف معیار ۰/۶۴۹ و از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد ۳/۱۶ با انحراف معیار ۰/۶۱۱ بوده است. بنابراین عوامل اقتصادی از نظر هر دو گروه بیش از سطح متوسط در اافت تحصیلی مؤثر بوده است. نتیجه این پژوهش با شهنازی کوهبنان (۱۳۷۸) و هادگس (۱۹۷۵) همسو بوده است. فقر اقتصادی و عدم امکانات کافی برای تحصیل، سبب اافت تحصیلی می‌شود. که خود عاملی برای جلوگیری والدین از تحصیل فرزندان است تا با استفاده از توان کاری وی به درآمد خانواده افزوده شود. تردیدی نیست که نداشتن امکانات کافی و لازم زمینه‌های یادگیری را تقلیل می‌دهد. عدم برخورداری از فضای مناسب زندگی، تغذیه ناکافی، ناتوانی در تهیه نیازهای آموزشی و اموری از این قبیل، که همه زائیده فقر هستند، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم موجب اافت تحصیلی می‌شوند.

۵. میانگین وزنی عوامل اجتماعی بر اافت تحصیلی در دانش‌آموزان شاهد ۲/۲۶ با انحراف معیار ۰/۷۳۷ و از نظر دانش‌آموزان غیرشاهد ۲/۸۴ با انحراف معیار ۰/۵۸۵ بوده است. بنابراین عوامل اجتماعی از نظر هر دو گروه کمتر از سطح متوسط در اافت تحصیلی مؤثر بوده است. نتیجه این پژوهش با پژوهش شهنازی کوهبنان (۱۳۷۸) ناهمسو بوده است. شکست تحصیلی دانش‌آموزان با عملکرد محرومیت فرهنگی که وابسته به طبقه اجتماعی وی می‌باشد ارتباط مستقیم دارد.

عامل طبقه که تعیین‌کننده بسیاری از خصوصیات دیگر است، موجب کاهش یا افزایش اافت تحصیلی می‌شود. مقایسه نظرات دانش‌آموزان غیرشاهد نشان داده که بین نظرات آنان در خصوص عوامل فردی، آموزشی و اجتماعی تفاوت وجود دارد. به عبارت دیگر دانش‌آموزان غیرشاهد تأثیر عوامل فردی، آموزشی و اجتماعی را بیشتر از دانش‌آموزان شاهد مؤثر دانسته‌اند. مقایسه نظرات دانش‌آموزان شاهد با توجه به رشته تحصیلی آنان نشان داد بین نظرات آنان در خصوص عوامل فردی تفاوت وجود دارد. مقایسه نظرات دانش‌آموزان شاهد با توجه به پایه تحصیلی آنان نشان داد که بین نظرات آنان در خصوص عوامل فردی تفاوت وجود دارد. مقایسه نظرات دانش‌آموزان

غیرشاهد با توجه به رشته تحصیلی آنان نشان داد که بین نظرات آنان در خصوص عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی، اجتماعی تفاوت وجود دارد.

منابع

نجاریان، ل. شاهدی، سید محمودی و پورفرجی. (۱۳۷۵)، «مقایسه سازگاری دانش‌آموزان پسر شاهد با دانش‌آموزان پسر واجد و فاقد پدر در مدارس ابتدایی اهواز»، فصلنامه پژوهش‌های روان‌شناسی، دوره ۴، شماره ۱ و ۲.

نقیسی، ع. (۱۳۷۳)، «بهبود نسبی وضعیت خسارات ناشی از شکست تحصیلی در سالهای ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۱»، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۳۷.

BOWMAN, P. (1992). *Motivations of youth of leaving school*, U.S. Department of Heal, Education, and welfare.

EKSTROM, R.B. et (1986). Who dropouts of high school why? finding from national, study *teacher college record*. PP 356-373.

JANINE BEMPE CHAT. *The role of parent in volymnt in children Academic Achievement*, A Review of the literature trends and issues no 14, Columbia University. New York, h-y-inst for urban and minority Eduction Eric clearing nouse onur ban Education, York N-Y- 1990. P 18.

HODGES, V. (1975). *N-H- attendance at school*. educational research, v. 1.11. 12. P 58-61.

KIM, L. (1993). *Factors affeotiong student learchning out-ccmes*, paper presented at the Annual meeting of the American educational research association, Atlanta, GA, April 12-16 America.

LAURLE, M. (1989). Factors associated with under achivement inseventh, grade children *Journal of Educational Research*. Vol 83. P 99.

ZIMLE, H. LEE VALERIS, E. (1991). Adolescent famil and educational progress, *Developmental psynology*, V 27, No 2< P 314-20 America.

وصول: ۸۴/۲/۲۵

پذیرش: ۸۴/۸/۲۸